

„OBACENÍ“ POUTNÍCH KRAMÁŘSKÝCH PÍSNÍ. PANNA MARIE VRANOVSKÁ*

Marie Hanzelková (Brno)

The ‘Turning’ of Czech Pilgrimage Broadside Ballads. The Virgin Mary of Vranov

Abstract: The focus of this paper is on Czech pilgrimage broadside ballads and their adaptation for different pilgrimage sites. The heyday of Czech broadside ballads (1750–1850) partly overlapped with the period in which pilgrimages to both local and more distant holy sites were extremely popular. Collective singing played a very important role during the pilgrimages, and broadside ballads became the most popular medium for the spread of pilgrimage songs. The increasing demand for pilgrimage songs for local sites led to the intensive production of pilgrimage broadside ballads. This case study deals with 46 broadside ballads associated with the pilgrimage site of Vranov from the mid-18th century until the late 19th century. Through a comparison of similar broadside ballads related to different Bohemian and Moravian pilgrimage sites, this paper explores the genesis of the texts and their further development. The analysed interrelations between the pilgrimage broadside ballads show that the texts are a typical genre of popular culture, where the circulation and reuse of texts are frequent and natural.

Keywords: pilgrimage broadside ballads – pilgrimage sites – interrelations – appropriation – popular culture

Poutnictví má v českých zemích velmi dlouhou tradici (od středověku do současnosti), která však procházela složitým vývojem. Období rozkvětu střídaly periody útlumu i restrikcí (např. v době josefinských reforem v 80. letech 18. století). Zlatým obdobím poutí se stala doba pobělohorská, 17. a 18. století, kdy se také ustálila, pod vlivem náboženské protireformace a barokního umění, typická forma poutí.¹ Období největší obliby kramářských písní (asi 1750–1850) tedy odpovídá také době, kdy byly velmi populární poutě.² Důležitou součástí poutní praxe byl kolektivní zpěv. Kramářské tisky se díky své dostupnosti, nízké ceně i malému formátu staly vhodným médiem, skrze něž

se poutní písně rychle šířily.³ Na poutích si lidé kramářské písně kupovali, přinášeli je domů jako dárek pro své blízké, ochranný předmět či památku z pouti.⁴ Poutní místa fungovala jako centra mezikulturní výměny, svou roli v tomto procesu patrně hrála i blízkost tiskáren. Vůdci poutí, takzvaní celfotři, prodavači a zpěváci kramářských písní i tiskaři se mohli na poutích seznámit s novým repertoárem a případně ho použít pro další tvorbu.

Ve své studii se budu zabývat kramářskými poutními písněmi k Panně Marii Vranovské. Vranov je jedno z poutních míst v blízkosti Brna.⁵ Přestože se jedná spíše o menší poutní místo, jehož věhlas nedosahoval popularity například

* Studie byla vytvořena v rámci projektu NAKI II Ministerstva kultury České republiky DG18P02OVV021 *Kramářské písně v brněnských historických fondech*.

¹ MIHOLA 2010; HOLUBOVÁ – KAFKA – HRDINA – OMELKA – ŘEBOUNOVÁ 2020.

² Do současnosti se dochoval jen zlomek kramářských písní. Mnoho sbírek, zejména z menších paměťových institucí, ještě není zkatalogizováno, je proto těžké hodnotit intenzitu dobové produkce. Podle dochovaných zkatalogizovaných tisků (např. sbírka MZK, čítající přes 40 000 tiskových jednotek) se však zdá, že vrchol vydávání kramářských písní byl v letech 1750–1850.

³ V souladu s definicí Malury a Ivánka chápou poutní píseň jako vymezenou její funkcí. Poutní píseň je strofický, veršovaný text, který mohli poutníci užívat během cesty a na poutním místě. V titulu či textu poutních písní je typicky zmiňováno poutní místo či uctívaná osoba, častý je také motiv putování a poutních rituálů v titulu či textu písně. (MALURA – IVÁNEK 2019, s. 61). Poutní písně byly šířeny skrze různá média: poutní knihy, rukopisné a tištěné kancionály, orální tradici, nejčastěji však vycházely formou kramářských písní. (Srovnej také MALURA – IVÁNEK 2019, s. 57.) Pokud byla poutní píseň vydána ve formě kramářského tisku, používám pro ni termín poutní kramářská píseň. Je velmi obtížné definovat kramářskou píseň, jelikož ve formě kramářských písní vycházely velmi různorodé texty. Ve shodě s aktuálním mezioborovým výzkumem (FUMERTON – KOSEK – HANZELKOVÁ 2022) proto používám termín kramářská píseň na základě její materiality a způsobu distribuce. Pod kramářskou písní rozumím píseň tištěnou na jednom tiskařském archu či půlarchu, složenou a rozřezanou, někdy také sešitou. Byly tištěné nejlevnějším způsobem, na nejlevnějším papíru, někdy s ilustrací či grafickým dekorem. Přívlastek „kramářský“ nevyjadřuje literární ani hudební vlastnosti písně, ale formu prodeje (v kupeckých krámech, na trhových stáncích, podomními prodejci). Kramářské písně spadají do širší kategorie levné tištěné produkce, která bývá označována jako kramářské tisky. Kromě kramářských písní takto vycházely např. modlitby, pověrečné tisky, snáře, kalendáře, svaté obrázky atd. Kramářské tisky jsou typickým fenoménem masové, populární kultury.

⁴ KAFKA 2009.

⁵ V Brně a okolí se nachází více poutních míst, kromě Vranova zejména Tuřany, Křtiny, populární je také křížová cesta v Chudčicích. Přímo v Brně byl cílem poutníků milostný obraz Marie Svatotomské.

moravského Svatého Kopečku nebo české Svaté Hory,⁶ putovali na Vranov nejen poutníci z Brna a okolí, ale i z dalších míst Moravy, dále z Čech, Uher či Dolních Rakous. Poutí na Vranov mají dlouhou tradici, od středověku až do současnosti.⁷ Na repertoáru vranovských kramářských písní se pokusím ukázat, jakými způsoby vznikaly poutní kramářské písně ke konkrétnímu kultu. Nejprve představím repertoár poutních kramářských písní k Vranovu. Poté budu srovnávat dochované verze písní k Panně Marii Vranovské i k jiným poutním místům a pokusím se ukázat vazby mezi nimi a obvyklé strategie při přejímání textů. Budu se zabývat těmito otázkami: Jaký původ mají kramářské písně k Panně Marii Vranovské? Je možné v dochovaném repertoáru identifikovat písně vytvořené původně pro Vranov, například na základě zakladatelských legend, nebo je takřka nemožné genezi textů sledovat? Jakými způsoby autoři (autorství kramářských tisků je nutno chápat v širokém významu, patří do něj i drobná úprava textu či pouze změna lokálního kultu) adaptovali pro nová poutní místa?⁸ Co tyto změny písní vypovídají o poutnictví dané doby? Domnívám se, že analýza vranovského repertoáru (jež obsahuje dostatečný, nikoliv však příliš rozsáhlý počet písní) může přispět k lepšímu pochopení intertextuality a autorství v dobové populární literatuře.

Repertoár kramářských písní k Panně Marii Vranovské

Přestože se k Vranovu váže již z doby barokní (druhá polovina 17. a 18. století) několik poutních knih v latině, češtině a němčině, žádná neuvádí písně.⁹ Poutní písně k Vranovu se dochovaly zejména prostřednictvím kramářských písní, ojediněle je nalezneme v některých poutnických příručkách

do Mariazell, „Cellenských cestách“,¹⁰ rukopisných hymnografických pramenech 20. století či v orální tradici.¹¹

Pracovala jsem s písněmi z velkých sbírek MZK a KNM, EÚB, Regionálního muzea Chrudim, Muzea Českého ráje v Turnově a také se sběry z moravských paměťových institucí, jež byly provedeny v rámci výzkumu Ostravské univerzity.¹² Všechny shromážděné kramářské písně jsou v češtině, v němčině se dochovaly k Marii Vranovské pouze tři modlitby.¹³ Sesbíraný repertoár zahrnuje 46 písní, jež jsou doloženy ve 271 tiscích.

Šest písní vyšlo před josefinskými reformami (jež zahrnovaly v roce 1783 také zákaz poutí a rušení či boření některých klášterů), většinou v Brně.¹⁴ Počet písní i jejich vydání se výrazně zvyšuje na přelomu 18. a 19. století, brněnská produkce ale v této době ustává a kramářské písně vychází zejména v tiskárně v Litomyšli.¹⁵ Nejčastěji jsou vydávány písně *Dobry den vinšujem tobě, ó Maria a Vesele, překrásně já zpívati budu*.¹⁶ Tyto dvě písně byly patrně „vranovskými bestsellery“, vycházely po takřka celé 19. století.¹⁷ Z kvantitativního hlediska přichází vrchol datovaných vranovských kramářských tisků v 50. letech 19. století, poté dochovaná produkce výrazně slábne. V orální tradici však některé poutní písně k Vranovské Marii zůstaly živé ještě dlouho poté, co přestaly vycházet prostřednictvím kramářských písní.¹⁸

Vývoji produkce tisků s vranovskou tematikou odpovídá i jejich výtvarná složka. Nejstarší písně z poloviny 18. století jsou většinou bez ilustrace. Písně od brněnského tiskaře Emanuela Svobody však obsahují umělecky propracovanější vyobrazení Marie Vranovské, s hlavou ozářenou sluncem, korunovanou anděly, s propracovanými detaily a dekorem. U písní z 19. století jsou naopak ilustrace běžné, jsou však rustikálnější a schematictější.¹⁹

⁶ HOLUBOVÁ 2014.

⁷ Téma středověkých poutí na Vranov dosud není příliš prozkoumáno. Za první zmínku o věhlasu poutního místa je obvykle považována zpráva o odkazu ivančického měšťana Václava Koláře, který věnoval v roce 1495 vranovskému chrámu jednu kopu grošů. Srovnej BERÁNEK 1940, s. 26.

⁸ Pod adaptací rozumím přejímku (a případnou změnu textu či titulu/incipitu) poutní písně, původně určené pro jiné poutní místo.

⁹ Například TALBERT 1652.

¹⁰ Například ŠLEZ 1893.

¹¹ Například v rukopisném zpěvníku Lea Doubravského, DOUBRAVSKÝ 1944, v záznamech orální tradice Etnologického ústavu AV Brno, v. v. i. EÚB A 914/103; EÚB A 514/139.

¹² Za laskavé poskytnutí sběrů kramářských písní k Vranovu děkuji Janu Malurovi a Jakubu Ivánkovi. Ve svém pracovním katalogu jsem dosud evidovala 271 jednotek kramářských písní k Marii Vranovské; jelikož katalogizace v jednotlivých institucích postupuje průběžně, nejedná se zdaleka o kompletní soupis všech písňových jednotek k Vranovu. Vzhledem k neúplnému stavu katalogizace většiny paměťových institucí i poměrně velkého množství tištěných exemplářů jsem v průběhu svého výzkumu rezignovala na evidenci všech písňových tisků vranovské proveniencí (jež je zejména v polovině 19. století velmi četná) a zaměřila jsem se na vyhledávání a evidenci nových písní k Marii Vranovské. Kromě výzkumu faksimilií poutních kramářských písní jsem pracovala i s tištěnými a elektronickými katalogy, jež vydaly některé paměťové instituce (např. KOPALOVÁ – HOLUBOVÁ 2008) a s tištěnou i elektronickou verzí Knihopisu (KNIHOPIS 1961).

¹³ Kurátorka sbírky kramářských písní NM Iva Bydžovská vyslovila na základě srovnání se sběry modlitebních kramářských tisků hypotézu, že německých písní k Vranovu mohl být původně mnohem větší počet. Ztratily se však nebo byly zničeny během první a druhé světové války či vyhnání z Němců z Brna v květnu 1945. Je také možné, že německé písně nebyly zahrnuty do sběrů, a proto se nezachovaly. Vzhledem k tomu, že na Vranov pravidelně od 17. do 20. století putovali poutníci z rakouského Poysdorfu, je pravděpodobné, že zpívali i písně k Marii Vranovské v němčině.

¹⁴ PV 37, p. 50; MZM ST-1660,12; MZK VK-0000.085,11; MZK VK-0001.047; KNM KP 7720.

¹⁵ Celkem je z Litomyšle doloženo 96 tisků, s 18 tisky následuje vzdálenější Znojmo a Těšín.

¹⁶ Písně existují i ve variantách k mnoha dalším poutním místům. Píseň s incipitem *Vesele, překrásně* má i slovenskou a polskou verzi. Srov. např. DROPPOVÁ – KREKOVIČOVÁ 2010, s. 105.

¹⁷ Přestože při hodnocení popularity dle četnosti dochovaných tisků je třeba brát v potaz možná specifická kritéria sběrů (například jazyková či etnická) a zničení mnoha exemplářů písní, počet dochovaných jednotek písní *Vesele, překrásně já zpívati budu* a *Dobry den vinšujem tobě, ó Maria* je tak výrazný, že můžeme soudit, že tyto písně byly opravdu velmi oblíbené. Ještě spolehlivěji oblibu dokládá velký počet edic těchto písní (je velmi obtížné odlišit jednotlivé edice, odhadem se například u písně *Dobry den vinšujem tobě, ó Maria* jedná o tři desítky edic z různých období a tiskáren).

¹⁸ Např. DOUBRAVSKÝ 1944, s. 828–831.

¹⁹ Za laskavé poskytnutí ilustrací děkuji Moravské zemské knihovně. VK-0000.780, přív. 49; VK-0000.366,8; VK-0000.336,21.

Obr. 1–3. Zobrazení Marie Vranovské v kramářských písních: brněnská tiskárna Emanuela Svobody, 1762; litomyšlská tiskárna Václava Vojtěcha Turečka, [1800]; chrudimská tiskárna Stanislava Pospíšila, [1861–1870].

Obrázek Vranovské madony (bez Ježíška, s korunou, v šatech s motivem klasů) najdeme jen u menšiny (59) tisků písní; většina tisků obsahuje jiné mariánské ikonografické typy z Moravy, Čech a Rakouska (např. Marie Křtinská,²⁰ Sepekovská, Mariazellská).

Většina písní má spíše lyrický, oslavně-prosebný charakter. Kolektivní či individuální mluvčí v ní děkují za poskytnutá dobrodíní, prosí o ochranu a pomoc v každodenních starostech (dobrou úrodu, déšť) i při mimořádných situacích (moru, válce, požáru, hladomoru). Zvláště v závěrečných strofách jsou časté existenciální motivy, úpěnlivé prosby o provázení v hodině smrti a přimluvu u Boha. Ve srovnání například s biblickými texty, kde se Mariiiny promluvy vyskytují jen vzácně, obsahují kramářské poutní písně často rozhovor Marie s jejími ctiteli. Typické jsou také

²⁰ VK-0000.287,34. Za poskytnutí ilustrace děkuji Moravské zemské knihovně.

Obr. 4. Ilustrace Marie Křtinské pro vranovskou píseň.

písně vyprávěcího charakteru.²¹ Většinou písně představují zakládací legendy poutního místa, někdy však popisují i další zážitky (uzdravení, záchrana v nebezpečné situaci, potrestání rouhačů).

Pro poutní písně je typické zobrazení poutní praxe, typických rituálů.²² Písně zmiňují délku putování, obtíže na cestě, jednotlivé fáze poutí (například rituál poklony při prvním spatření poutního místa, loučení s milostným obrazem). Typické je prolínání světských a duchovních motivů – například meditativní zamyšlení přechází v prosbu za dobré počasí a úrodu. Texty obsahují ustálené formule (*tisíckrát buď pozdravena*), epiteta (*krásné místečko, šťastný vrch*), oslovení adresátů (*milí poutníčkové*). Stylové rozpětí textů je poměrně široké – zatímco barokní poutní kramářské písně

užívají promyšleně biblické a mariánské symboly a metafory a jejich úroveň odpovídá dobové kancionálové písni či někdy ji i přesahuje,²³ v písních z 19. století najdeme lidovější prvky, autoři textů mnohdy zápasí s jazykovým vyjádřením.

Původ kramářských poutních písní k Panně Marii Vranovské

Jelikož sbírky kramářských písní se nachází v mnoha institucích a velká část z nich ještě není z katalogizovaná, je velmi obtížné hledat předlohy a varianty písní. Výzkum zdaleka není ukončen a je pravděpodobné, že některá zjištění bude nutno revidovat. Základní teze však můžeme považovat za platné.

Ze sesbíraného repertoáru 46 písní k Panně Marii Vranovské jich je devět doloženo jen k Vranovu:

*Dobry den my vinšujeme, Matce Krista skládejme;
Již nám nastal den radostný, rozmilí poutníčkové;
Hospodyně, hospodáři, copak vy činíte;
Plesej a raduj se země moravská, vesel se i celá Církev
křesťanská;
Pojďte, pojd'te sem, poutníci, mariánský služebníci, pojd'te
a nemeškejte;
Pospíchejte sem s radostí, poutníčkové horliví, na ty vranovské
pustiny;
Pospíchejte sem všichni, poutníčkové milí, Moravci, Slováci,
Češi k Panence Marii;
Slyšeli jsme libý zpěvy z vranovské hory, andělé sladce zpívají
v nebeském ráji;
Velký hříšník jsem na tom světě, co sobě mám počít, nemám
pod nebem přítelíčka.*

Pro zbylých 37 písní známe varianty i k jiným poutním místům (u písně *Po čem moje srdce touží, že na Vranově tam zpívají cherubíni* je pravděpodobné, že vranovská varianta je původní). Nejčastěji najdeme variantu k Mariazell (14 písní).²⁴ Obvyklé jsou i varianty k hlavním českým mariánským poutním místům (k Marii Svatohorské, Boleslavské) i k významným mariánským poutním místům moravským (písně k Marii Svatokopecké, Křtinské). Vyskytují se také varianty k spíše lokálním poutním místům (Panna Marie Pyšelská, Anna Frantálská). Srovnávání variant je velmi komplikované, zejména kvůli chybějící dataci či možným fingovaným impressům. Zdá se, že převažují adaptace z větších poutních míst k menším, najdeme ale i doklady přejímek opačných, kde jsou písně k menším poutním místům adaptovány pro populárnější kultu.

Většinou byla píseň obrácena pouhou záměnou názvu kultu.²⁵ Někdy byla možnost záměny zmíněna i explicitně: *Tato píseň se zpívat může: k Panně Marii Boleslavské,*

²¹ Poutní písně nejsou, až na výjimky (například senzačně-zpravodajské písně, v nichž do děje zasahuje ctěná osoba), čistě epické. Většinou poutní písně obsahují ustálený úvod a závěr. Pro úvodní sloky je typická chvála uctívané osoby či nárek mluvčího nad těžkým osudem. V závěru písní jsou obvyklé prosby, zejména o pomoc v hodině smrti a přijetí do nebeské slávy. Většinou mají proto poutní písně charakter spíše lyrický. Významnou skupinou jsou však písně, jež obsahují příběhy, většinou zakladatelské legendy či zážitky spojené s poutním místem. Srovnej MALURA – IVÁNEK 2019, s. 62.

²² Srovnej MALURA – IVÁNEK 2019, ibid.

²³ Srovnej IVÁNEK 2017, s. 211.

²⁴ Inspirace mariazellskými písněmi svědčí o provázanosti obou poutních míst, z jižní Moravy se často putovalo na obě místa. Svou roli mohla také sehrát obecná oblíba mariazellských písní. Písně k Cellenské Marii jsou mezi kramářskými poutními písněmi patrně nejčastěji zastoupené.

²⁵ K adaptacím či „obrácení“ kramářské písně na jinou svatou osobu srovnej MALURA – IVÁNEK 2019, s. 105.

*Bzenecké, Hostýnské, Křtinské, Provodovské, Vambeřické, Štípské, Žarošické, atd.*²⁶

Zatímco kramářské písně ze 17. a 18. století jsou větší anonyminí, v písních z 19. století je místy zmíněn i autor či autorka písně. Tyto údaje je však třeba posuzovat kriticky. Jak jsem již výše uvedla, jako autor/ka může být míněn i nakladatel či upravovatel písně. Například u vranovské písně *Všecko se raduje, slunéčko svítí* najdeme v dochovaných vydáních tři různé autory (Františka Hurtová, Anna Vojtěška, František Hampl). Jak ukáží dále, „autorství“ kramářské poutní písně tedy zahrnuje širokou škálu práce s textem, od jeho tvorby po nahrazení jednoho slova (zejména příjmení Panny Marie či jména světky), nebo i nového vydání již existujícího textu či jeho interpretaci.

Adaptace epických kramářských poutních písní

Zatímco oslavně-prosebnou píseň bylo možné poměrně lehce použít pro jiné poutní místo, adaptace vyprávěcích poutních písní již přinášela „autorům“ určité komplikace, zvláště pokud písně obsahovaly zakladatelské legendy. V některých případech „autor“ původní příběh nahradil legendou k „novému“ poutnímu místu. Tento způsob však znamenal záměnu více strof a jejich začlenění do původního textu, což vyžadovalo určitý básnický talent.

Příkladem nahrazení zakladatelské legendy je patrně vranovská píseň *Vychvalujte pahrbkové, lesy a doliny*. Známe dvě vydání této poutní kramářské písně.²⁷ Starší pochází asi z konce 18. století, zřejmě z Litomyšle, druhé vydání je o něco mladší, asi z počátku 19. století.²⁸ Píseň obsahuje typické barokní líčení krásného okolí poutního místa. Pro poutní píseň je také typický motiv slavička jako vypravěče vranovských legend a poutníkovy průvodce. Verš „Vranov, Dvůr Panny nazvaný“ odkazuje na název nejstarší vranovské poutní knihy od paulána F. Talberta *Vranovium seu Aula Virginis*.²⁹ Píseň obsahuje tři narativy s motivy světla a tmy, jež jsou zároveň obrazem duchovního prozření či zaslepení. První zakladatelská legenda o zjevení Panny Marie slepému maršálu Vilémovi vychází z biblického motivu světla, jež nemůže být skryto pod nádobou. Ve druhém příběhu kacířský kazatel jako trest za vyhození nádoby se svěcenou vodou zrak ztrácí. Třetí příběh zmiňuje druhou zakladatelskou legendu o vypálení Nového hradu Švédy a nalezení sochy a korpusu kříže v popelu. Text vranovské písně je velmi podobný kramářské písně *Poslouchejte pahrbkové, lesy a doliny* k Panně Marii Svatohorské. Jsou doložena různá vydání písně, většinou nedatovaná, až do roku 1854.³⁰ Text obsahuje dvě svatohorské legendy. První vypráví o rytíři Malovci, který byl na lovu přepaden loupežníky „petrovskými“, volal k Marii, byl zachráněn a z vděčnosti vystavěl kapli. Zatímco ve vranovské verzi najdeme obecnou výzvu k poutníkům,

typickou pro poutní písně, ve svatohorské variantě autor využil zakladatelskou legendu jako exemplum, včetně oblíbeného motivu Mariina ochranného pláště:

Vranov [konec 18. století]	Svatá Hora [1775–1820?]
Nebojte se mariánští nepřátel na cestě, neb vás Maria zastíní všudy, v každém místě, cesty vaší nelitujte, sem k Vranovu pospíchejte, Královně nebeský, k Marii milostný.	Nebojte se mariánský nepřátel na cestě, neb vás Maria ochrání v každém místě, městě, jako rytíře oného Malovce tak nazvaného, jest vysvobodila, pláštěm zastínila.

V svatohorské variantě je podrobně popsána i druhá svatohorská legenda o uzdravení slepého starce Jana Procházky. V obou textech je Mariino zjevení uvozeno biblickým motivem o světle skrytém pod nádobou, hrdinové obou variant však pochází z opačného společenského spektra (rytíř Wilhelm, vladař nad Moravou, vs. pražský žebřák Jan Procházka). Ve svatohorské verzi je působivě užito i starcovo příjmení (*Procházku / lásku*):

Vranov [konec 18. století]	Svatá Hora [1775–1820?]
Jako světlo pod nádobou nemůž skryté býti, aby světýlka malého nebylo viděti, tak Maria nočním časem dorazila svým paprskem na rytíře ctného Wilhelm nazvaného.	Jako svíce pod nádobou nemůž skrytá býti, by se světýlko dost malé nemělo svítiti, tak Maria nočním časem dorážela svým paprskem, na Jana Procházku, by zas vzbudil lásku.
Byl vladařem nad Moravou zraku nemajíce, skrz vidění nočním časem napomenut jsouce, chce-li zrak zas nabýti, všech neštěstí zbaven býti, by k vrchu Vranovu bral se bez odporu.	Který v městě pražském žebře, zraku nemajíce, skrz vidění nočním časem napomínán jsouce, chce-li zrak svůj zas nabýti, všech bolestí zbaven býti, by na Svatou Horu bral se bez odkladu.

Přestože vranovské i svatohorské tisky pochází přibližně ze stejného období, je pravděpodobnější, že původně byla

²⁶ MZK VK-0000.076, přív. 38.

²⁷ MZK VK-0000.075, přív. 45; MZK VK-0003.152.

²⁸ Příběh druhé zakladatelské legendy o nalezení milostného obrazu v popelu na Novém hradu je v mladší verzi delší. MALURA – IVÁNEK 2019, s. 190.

²⁹ TALBERT 1653.

³⁰ SVKPK TV 29656. Tato svatohorská varianta má dochovaných 23 slok. Za upozornění na tento tisk děkuji Markétě Holubové. Identický text najdeme v jiném vydání (MČR A 7.30). V Moravské zemské knihovně se nachází mladší verze kramářské písně *Poslouchejte pahrbkové, lesy a doliny*, zkrácená na devět slok (MZK VK-0002.820).

píseň vytvořena pro Svatou Horu. Na Svatou Horu přicházeli i moravští poutníci a ti mohli přinést píseň na Moravu, kde snad vznikla její vranovská verze. Kramářské písně *Poslouchejte pahrbkové, lesy a doliny* a *Vychvalujte pahrbkové, lesy a doliny* představují nepříliš častý způsob rozsáhlé adaptace, a to dokonce v nejtýpějších motivech úcty k lokálnímu mariánskému kultu, v zakladatelských legendách. „Autor“ byl schopen píseň napojit na nový kult, aniž by tato změna byla v novém textu patrná.

Většinou se však „autoři“ spokojili s drobnými změnami, například úpravou lokace či vynecháním veršů či slok, které se vztahovaly k původnímu poutnímu místu. Takto pravděpodobně vznikla adaptace vranovské písně *Sto tisíckrát budiž pozdravená, Maria Vranovská, růže krásná*³¹ k Panně Marii Smržovské.³²

Vranov, 1854	Smržov [1863–1880]
Jestli k ní, poutníčku, cestu nevíš, zeptej se v Tišnově, tam se dovíš, neb je v lesích nad Kozlovem Maria Vranovská v paláci svém.	
To blíž Adamstalu rezidenc má, na to svaté místo všecky čeká, chudého i bohatého, její rezidenc je pro každého.	To blíže Smržova rezidenc má, na to svaté místo všecky čeká, chudého i bohatého, její rezidenc je pro každého.

Převzetí nezměněné zakladatelské legendy pro jiné poutní místo

V některých případech „autoři“ píseň pro jiné poutní místo neupravovali, ale přejali ji včetně motivů hlásících se k původnímu mariánskému kultu. Příkladem je kramářská poutní píseň *Šel jsem cestou zarmoucený, všecek ztrápený*. Zatím jsem našla šest nedatovaných tisků této kramářské písně, patrně z počátku či první čtvrtiny 19. století.³³ Také Ivánek a Malura na základě rozboru textu píseň datují do počátku 19. století, kolem roku 1818, a nabízí přesvědčivou hypotézu, že mohla vzniknout v prostředí vranovské školy.

Vzhledem k tomu, že je v textu několikrát zmíněn kníže „Lichtenštajn“ a stavění chrámu (patrně je míněno budování rodové hrobky) a že neexistují starší varianty k jiným poutním místům, je pravděpodobné, že se jedná o píseň určenou původně pro Vranov. Později však byla píseň adaptována pro Svatý Kopeček.³⁴ V ní je kníže Lichtenštejn, zcela v rozporu s historickými okolnostmi, prezentován jako stavitel svatokopeckého chrámu. Píseň je unikátní v tom, že dokládá adaptaci písně k původně menšímu poutnímu místu (Vranov) pro větší (Svatý Kopeček).

Podobně byla obrácena původně patrně opět vranovská píseň *Po čem moje srdce touží, že na Vranovi tam zpívají cherubíni*.³⁵ Vranovská kramářská píseň vyšla roku 1859 u Martina F. Lenka ve Znojmě. Text stručně zmiňuje příběh obou vranovských zakladatelských legend (uzdravení slepého maršála Viléma a zázračné nalezení milostného obrazu v popelu vypleněného Nového hradu). K Vranovu se vztahuje i vystavění chrámu knížetem Lichtenštejnem a také hlavní den vranovských poutí (Narození Panny Marie). Píseň byla v takřka nezměněné podobě adaptována pro Boleslavskou Marii,³⁶ a dokonce vyšla roku 1861 v Praze u vdovy Jana Spurného ve variantě pro svatou Annu Frantálskou.³⁷

Vranov, 1859	Boleslav, nedatováno	Frantál (svatá Anna), 1861
Wilhelm maršálek moravský i s bojovníky zrak jsi jemu navrátila vojně veliký.	Wilhelm maršál od Moravy i s bojovníky zrak jsi jemu navrátila v bitvě veliké.	Wilhelm maršál z Moravy i s bojovníky zrak jsi jemu navrátila v bitvě veliké.
Nepřátelský plamen zničil i Nové Hrady, ty jsi, Maria , zůstala pro potěšení.	Nepřátelský plamen zničil i Nové Hrady. Ty jsi, Maria , zůstala pro potěšení.	Nepřátelský plamen zničil i Nové Hrady, ty jsi jen sv. Anno zůstala pro potěšení.
Skrze tvé svaté zázraky kníže Lichtenštejn chrám svatého rezidenci vystavěti dal.	Skrze tvé svaté zázraky kníže Lichtenštejn chrám svatého rezidenci vystavěti dal.	Skrze tvé svaté zázraky dal kníže Lichtenštejn Boží chrám s tvou rezidenci vystavěti.

³¹ MZK VK-0000.215,11. Vranovská píseň vyšla roku 1854 ve Znojmě u Martina Hofmanna.

³² MČR E 2703 Smržovská píseň vyšla v tiskárně Josefy Bergerové v Litomyšli [činná 1856–1880?], jedná se tedy patrně o novější variantu.

³³ Např. MZK VK-0000.360,14. Malura a Ivánek poukazují na unikátnost 12. sloky písně, jež prosí za školní žáky, jejich rozum a osvětlení Duchem Svatým. MALURA – IVÁNEK 2019, s. 194.

³⁴ SM H 2836

³⁵ MZK VK-0000.650, přiv. 14.

³⁶ MČR E 2673.

³⁷ KNM KP R. Hlava 3168. Poutní místo u Německého, dnes Havlíčkova Brodu, jedno z neznámějších svatoanenských poutních míst, srov. MALURA – IVÁNEK 2019, s. 417.

Vranovské zakladatelské legendy jsou převzaty takřka beze změny, pouze ve frantálské verzi je v příběhu o výstavbě chrámu narušena veršová struktura a rým, sloka tak spíše připomíná prozaické vyprávění.

Kramářská píseň *Ach jak šťastný den nám nastal* je naopak zřejmě dokladem převzetí narativu jiného poutního místa pro Vranov.³⁸ Dochované tisky neobsahují údaje o místě a době vydání, píseň pochází patrně z přelomu 18. a 19. století. Jedná se o textově stejné verze k Panně Marii Kopecké, Dubské a Vranovské. Píseň líčí vyplenění zámku Plumlov švédským vojskem roku 1623 (ve skutečnosti 1643). Díky Boží pomoci a Mariině přimluvě však místní křesťany zachránil pytlák Šmehlík z Otinovsi: *Však z Božího dopuštění / švédský král svůj konec vzal, / neb v tom lese v prázdné lípě / jeden raubšic naň cíhal, / z Otinovse byl rozený, / Šmehlík měl příjmení, / v tom místě krále zastřelil, / Bůh mu požehnal zbrani.* Jan Malura a Jakub Ivánek předpokládají, že píseň patrně nevznikla pro Dub, protože v době třicetileté války ještě nebyl poutním místem.³⁹ Zatímco Svatý Kopeček a Dub nad Moravou se nachází blízko Plumlova, v hanáckém regionu, Vranov leží výrazně dál. Můžeme tedy usuzovat, že text vznikl původně pro Svatý Kopeček a později byl adaptován pro Dub a Vranov.

Ještě zřetelnější je „přivlastnění“ legendy u vranovské písně *Na stokrát bud' pozdravena, milionkrát pochválena.* Vranovská verze vyšla tiskem Josefa Pospíšila v Chrudimi, tedy mezi lety 1860 a 1871.⁴⁰ Píseň *Na stokrát bud' pozdravena* má dlouhou tradici a mnoho textových verzí, kromě kramářských písní ji známe i z rukopisných kancionálů, z orální tradice a přešla i do tištěných kancionálů 20. století.⁴¹ Některé její verze jsou tak odlišné, že bychom je spíše mohli klasifikovat jako různé písně (společný je pouze incipit, některé sloky, květinová symbolika růžičky či lilie). Proto je velmi obtížné hledat genezi jednotlivých variant či písní. Rukopisné kancionály obsahují univerzální mariánskou píseň lyrického charakteru, která oslavuje Marii a prosí za pomoc a za úrodu.⁴² Lyričností je rukopisným verzím podobná nejstarší dochovaná kramářská píseň, jež vyšla roku 1730 v Olomouci, píseň je však vztažena již ke konkrétnímu mariánskému kultu, k Panně Marii Dubské. O něco mladší (datovaná vydání z let

1740⁴³ a 1762) jsou písně s incipitem *Na stokrát bud' pozdravená, na tisíckrát pochválena* k Panně Marii Žarošické. Tyto kramářské písně jsou však na rozdíl od písní v rukopisných kancionálech a kramářské písní k Panně Marii Dubské vyprávěcí, epické. Podle Malury a Ivánka je žarošická píseň originálním textem, přejala však strofické schéma, nápěv a několik obecných slok z písně k Panně Marii Dubské.⁴⁴ Je možné, že kvůli těmto shodám byly lyrické a epické písně *Na stokrát bud' pozdravena* ve vzájemné interakci, jak o tom svědčí Sušilův záznam orální tradice z roku 1860, kde jsou kromě lyrických motivů i některé motivy z epické písně (přinesení sochy z východu, její umístění v Žarošicích na radu svatého Cyrila a oslepení Turka).⁴⁵ Tisky žarošické kramářské písně vyšly patrně v souvislosti se vznikem nového barokního poutního areálu na počátku 30. let 18. století.⁴⁶ Píseň obsahuje tři žarošické legendy. První příběh vypráví o tom, jak svatý Cyril vlastníma rukama „vyryl“ sochu Marie a přinesl ji na Moravu. Druhá legenda líčí oslepení rouhajícího se tureckého hejtmana a jeho konverzi. Třetí příběh popisuje, jak bohabojný muž Josef našel Mariinu zázračnou sochu a přinesl ji pánům do Olomouce, socha se však zázračně vrátila do Žarošic.⁴⁷ Píseň je působivá i díky užití popisu postav a místa ([...] *právě kněz mši svatou sloužil, / ten jenerál tabák kouřil, / sedě v klobouku naň hleděl, / zdali by nětco předzvěděl*)⁴⁸ a dialogu protikladných postav, *pohanského tureckého hejtmana s katolickým knězem.* Tato kramářská píseň k Panně Marii Žarošické vycházela i v první polovině 19. století. O oblibě písně svědčí i zmíněný tisk vranovské kramářské písně z 60. let 19. století. Píseň vyšla nákladem Františky Malé z Heřmanova Městce, od Vranova poměrně vzdáleného, což dokládá, že přejímky poutních písní se neomezovaly jen na regionální rámec. Je pravděpodobné, že Františka Malá znala a patrně také navštívila Žarošice i Vranov. Jelikož žarošická píseň zmiňuje byzantskou misi a svatého Cyrila jako autora milostného obrazu, je možné, že nakladatelka vranovskou variantu vydala k 1000. výročí cyrilometodějské mise, v roce 1863. Atmosféra slavného výročí by také vysvětlovala poněkud odvážné převzetí žarošických legend pro vranovské poutníky, včetně přidání příjmení aktéra třetí legendy.⁴⁹

³⁸ VMO E 16358.

³⁹ MALURA – IVÁNEK 2019, s. 252.

⁴⁰ MZM ST-2295,4.

⁴¹ K výskytu písně v rukopisných kancionálech srov. SMYČKOVÁ – HÁLEČKOVÁ 2015, s. 99–100, 146. Píseň se také dostala do sběrů Františka Sušila: SUŠIL 1860, č. 65. Z tištěných kancionálů se píseň vyskytuje např. v Cyrilometodějském kancionálu, který vyšel v Brně roku 1949. *Cyrlometodějský kancionál*, s. 590–591.

⁴² SMYČKOVÁ – HÁLEČKOVÁ 2015, s. 99–100.

⁴³ MZK VK-0000.475,48. Píseň uvádí nápěvový odkaz na dubskou píseň se stejným incipitem.

⁴⁴ MALURA – IVÁNEK 2019, s. 219.

⁴⁵ Píseň k Panně Marii Žarošické.

⁴⁶ MALURA – IVÁNEK 2019, s. 218–223.

⁴⁷ Podle žarošické legendy sochu našel Josef Němec z nedalekého Archlebova. Motiv návratu milostného obrazu na původní místo (tzv. Rückkehrmotiv) je pro legendy k lokálním kultům typický. Srov. ROYT 1993, s. 111.

⁴⁸ MALURA – IVÁNEK 2019, s. 221.

⁴⁹ Příjmení „Gument“ možná vzniklo zkomolením slova „jménem“, slova jsou si v dobovém novogotickém písmu, tzv. švabachu, vizuálně podobná.

Žarošice, 1740 ⁵⁰	Vranov [1863?]
Což se opět v skutku stalo, že tudy šel cestou mimo muž jeden ctný, bohabojný, Josef jménem mnohým známý, na něj ona zavolala, když jest u kostnice stála.	Co se opět v skutku stalo, že tudy šel cestou mimo, jeden muž ctný, bohabojný, Josef Gument jmenovaný, na něj ona zavolala, když jest na tom kopci stála, Marie, rajska růžička, Svatovranovská Matičko. ⁵¹

Hypotézu, že vranovská varianta vyšla k výročí moravských věrozvěstů, by mohl dokládat i fakt, že se v dochovaném repertoáru vyskytuje jen v jednom vydání, později tedy patrně tato kramářská píseň již nevycházela. Pro běžnou potřebu vranovských poutníků možná přece jen žarošické legendy působily příliš cizorodě.

Závěr

Příklady „obracení“ kramářských poutních písní ve vranovském repertoáru dokládají, že na poutních místech probíhala aktivní interkulturní komunikace. To odpovídá i konceptu francouzského historika Pierra Nory, který uvádí poutní místa jako jeden z příkladů živé kolektivní paměti.⁵² Podle Nory tato paměť „remains in permanent evolution, open to the dialectic of remembering and forgetting, unconscious of its successive deformations, vulnerable to manipulation and appropriation, susceptible to being long dormant and periodically revived“.⁵³ Tuto „evoluci“ kolektivní paměti můžeme dobře doložit právě na kramářských poutních písních, jež byly díky své nízké ceně vhodným médiem, skrze něž se mohly mezikulturní výměny rychle šířit. Přestože písně k jiným poutním kultům vznikaly většinou prostým nahrazením uctívané osoby (např. Matičko Vranovská místo Matičko Cellenská), některá „obracení“ zahrnovala větší úpravy původní písně. Někdy přecházely do „nové“ písně jen jednotlivé verše či strofy,⁵⁴ jindy motivy (zejména ze základatelských legend), s úpravami či nezměněné. Repertoár kramářských poutních písní ke konkrétnímu místu se tak obměňoval, i když jádro oblíbených písní patrně zůstávalo poměrně stabilní. Některé nově „obracené“ písně se pak postupně mohly dostat z periferie do centra repertoáru (v případě vranovských písní se tak stalo např. u písně *Vesele překrásně já zpívati budu*). Podle množství dochovaných tisků kramářských písní k Vranovu se zdá, že přejaté poutní písně se těšily snad i větší oblibě než písně původně vzniklé pro

Vranov, patrně kvůli obecné známosti. Zatímco kramářské písně vzniklé patrně pro Vranov máme doloženy jen v několika exemplářích, u „obracených“ písní je četnost dochovaných vydání většinou vyšší.

Spontánní přebírání poutních kramářských písní dokládá, že jsou typickým produktem populární kultury (ostatně podle provedených analýz se zdá, že intenzivnější přejímání písní je typické u mladších textů, z 19. století, kdy se organizace poutí ujali laikové, většinou venkovani).⁵⁵ Podle Johna Fiskeho „texty populární kultury nemají charakter završených objektů – proto jejich hranice působí zcela prostupným dojmem. Jeden text vplývá v druhý stejně snadno, jako tyto texty vplývají do každodenních životů. Populární kultura funguje pouze v intertextové cirkulaci [...]“.⁵⁶ Oblíbené poutní kramářské písně lidé přejímali pro jiná poutní místa, upravovali je nebo je používali jako inspiraci pro vlastní tvorbu. Snadná cirkulace textů prostřednictvím kramářských písní vyhovovala jak tiskařům a zpěvákům, jimž mimo jiné zaručovala zisk z prodeje „nových“ písní, tak i očekáváním kupujících, kteří tak získali nový prostředek pro vyjádření lásky a úcty k oblíbené ctěné osobě, a tím i příslib její ochrany. Prostřednictvím kramářských písní poutní písně pronikaly i do dalších médií (rukopisných a tištěných kancionálů, poutních knih, ústní tradice) a někdy se staly i pevnou součástí katolického hymnografického repertoáru. Výzkum poutních kramářských písní tedy umožňuje fascinující vhled do vývoje českého duchovního zpěvu i mentality dobového poutníka.

Prameny:⁵⁷

- Cyrlometodějský kancionál*. Brno: nákladem Biskupského ordinariátu, 1949.
- Doubravský, Leo. *Doplňek poutní knihy Velká Radostná Cellenská cesta s přílohou*, Dačice, 1944, sign. W 19, *Sbírka písní a pobožností*, Dačice. Rukopis. Kostelní Vydří, Karmelitánská knihovna.
- VK-0003.152 *Chvalozpěv k Panně Marii Svatovranovské. Všem Mariánským ctitelům obětovaná*. Incipit: *Vychvaluje pahrbkové, lesy a doliny, ejhle slaviček vranovský poví vám noviny*. Nápěv: *Jak žíznivý jelen k vodám*. Místo vydání neuvedeno, tiskař neuveden, [1801–1836], sign. VK-0003.152, MZK.
- MZK VK-0000.287,34 *Chvalozpěv k Panně Marii Vranovské*. Incipit: *Sto tisíckrát budiž pozdravená, Maria Vranovská, růže krásná*. Bez nápěvu. Litomyšl, Augusta, Antonín, 1854, sign. VK-0000.287,34, MZK.
- MZK VK-0000.215,11 *Chvalozpěv k Panně Marii Vranovské*. Incipit: *Sto tisíckrát budiž pozdravená, Maria*

⁵⁰ MALURA – IVÁNEK 2019, s. 221.

⁵¹ Gramatická i rýmová neshoda mezi slovy „růžičko“ a „Matička“ je patrně tiskařskou chybou.

⁵² NORA 1989, s. 23.

⁵³ (Paměť, pozn. MH) zůstává v neustálém vývoji, otevřená dialektice vzpomínání a zapominání, v nevědomí svých postupných deformací, náchylná k manipulaci a přivlastňování, náchylná k tomu, aby dlouho spala a pravidelně se oživovala. NORA 1989, s. 8.

⁵⁴ S oblibou se přejímala ke kultům Marie i světců např. první strofa kramářské poutní písně *Roznitil se oheň, mého srdce plamen* k chrudimskému Kristu Salvátorovi. Srovnej MALURA – IVÁNEK 2019, s. 410.

⁵⁵ Jako součást populární kultury chápou poutní kramářské písně také Malura a Ivánek. MALURA – IVÁNEK 2019, s. 77.

⁵⁶ FISKE 2017, s. 209.

⁵⁷ Praměny jsou řazeny abecedně. Vybrala jsem poutní kramářské písně, jež dokládají genezi textů a typické způsoby úpravy písní.

- Vranovská, růže krásná.* Bez nápěvu. Znojmo, Hofmann, Martin, 1854, sign. VK-0000.215,11, MZK.
- KNM KP R. Hlava 3168 *Chvalozpěv k svaté Anně Frontolské. (Blíž města Německého Brodu.)* Incipit: *Po čem moje srdce touží, že v Frontolii tam zpívají cherubíni.* Bez nápěvu. Praha, Spurný, Jan vdova, 1861, sign. KP R. Hlava 3168, KNM. Dostupné z http://www.spalicek.net/apps/index.php?recordId=KP_R_Hlava_3168
- Na vranovské hoře krásná, pěkná růže.* Suchdol, zapsal Jan Poláček, zpíval František Racl, 1955, sign. A 514/139, EÚB. MČR E 2703 *Nábožná píseň k Panně Marii Smržovské.* Incipit: *Sto tisíckrát budiž pozdravená, Maria Smržovská, růže krásná.* Bez nápěvu. Litomyšl, Bergerová, Josefa, [1856–1880?], E2703, MČR.
- MČR E 2673 *Nábožná píseň k Panně Marii Staroboleslavské.* Incipit: *Po čem moje srdce touží, že v Boleslavi tam zpívají cherubíni.* Bez nápěvu. Chrudim, Pospíšil, Stanislav, 1861, sign. E 2673, MČR.
- MZK VK-0002.820 *Nábožná píseň k Panně Marii Svatohorské.* Incipit: *Poslouchejte pahrbkové, lesy a doliny, neb slaviček svatohorský poví vám noviny.* Bez nápěvu. Praha, Stýblo, Bedřich, 1854, sign. VK-0002.820, MZK.
- MZK VK-0000.336,21 *Nová nábožná píseň k Vranovské Panně Marii, jenž se také zpívati může k Žarošické, Křtinské a tak dále.* Incipit: *Již nám nastal den radostný, rozmilí poutníčkové.* Bez nápěvu. Chrudim, Pospíšil, Stanislav, [1861–1870], sign. VK-0000.336,21, MZK.
- SM H 2836 *Nová nábožná píseň o blahoslavené Panně Marii Kopecké. K duchovnímu potěšení všem jejím ctitelům na světlo vydaná.* Incipit: *Šel jsem cestou zarmoucený.* Nápěv: *Má svou vlastní notu.* Místo vydání nevedeno, tiskař neveden, rok neveden, sign. H 2836, SM.
- MZK VK-0000.360,14 *Nová nábožná píseň o blahoslavené Panně Marii Vranovské.* Incipit: *Šel jsem cestou zarmoucený, všecken ztrápený.* Nápěv: *Má svou známou notu.* [Litomyšl], [Tureček, Václav Vojtěch], [1800], sign. VK-0000.360,14, MZK.
- VMO E 16358 *Nová píseň k Panně Marii Vranovské.* Incipit: *Ach jak šťastný den nám nastal k naší duši spasení, putujme všichni s radostí k Vranovské Panně Marii.* Nápěv: *Tisíckrát buď pozdravený.* Místo vydání nevedeno, tiskař neveden, rok neveden, sign. E 16358, VMO.
- MZK VK-0000.650, přív. 14 *Nová píseň k Panně Marii Vranovské.* Incipit: *Po čem moje srdce touží, že na Vranovi tam zpívají cherubíni.* Bez nápěvu. Znojmo, Lenk, Martin Ferdinand, 1859, sign. VK-0000.650, přív. 14, MZK.
- MZK VK-0000.366,8 *Nová píseň k Panně Marii Vranovské.* Incipit: *Slyšel sem krásný hlas, Maria volá nás: pojdte ke mně!* Bez nápěvu. Litomyšl, Tureček, Václav Vojtěch, [1800], sign. VK-0000.366,8, MZK.
- MZK VK-0001.047 *Nová píseň k Panně Marii Vranovské. Všem mariánským ctitelům k potěšitelnému zpívání na světlo vydaná.* Incipit: *S velkou radostí sem pospíchejte a do Moravy jenom se ptejte.* Nápěv: *Andělská paní, nebes královno.* Brno, Svoboda, Emanuel, 1764, VK-0001.047, MZK.
- MZK VK-0000.076, přív. 38 *Nová poutnická píseň k Panně Marii Vranovské, Matiče a spomocnici všech zarmoucených křesťanů, na její svaté místečko putujících.* Incipit: *Tady jest to místečko – poutníčkové.* Nápěv: *Zdráv buď chlebe andělský.* Litomyšl, Bergerová, Josefa, [1866?], sign. VK-0000.076, přív. 38, MZK.
- MZK VK-0000.075, přív. 45 *Píseň historická k blahoslavené P. Marii Vranouskej, všem horlivým ctitelům na světlo vydaná.* Incipit: *Vychvalujte pahrbkové, lesy a doliny, ejhle slaviček vranovský poví vám noviny.* Bez nápěvu. Místo vydání nevedeno, tiskař neveden, [1781–1800], sign. VK-0000.075, přív. 45, MZK.
- SVKPK TV 29656. *Píseň k Panně Marii Svatohorské.* Incipit: *Poslouchejte pahrbkové, lesy a doliny.* Nápěv: *Tisíckrát buď pozdravená Maria Karlovská.* Místo vydání nevedeno, tiskař neveden, [1775–1820]. Státní vědecká knihovna Plzeňského kraje, sign. TV 29656.
- MZM ST-1660 *Píseň nová k Panně Marii Svatovranovské, všem věrným poutníkům na světlo vydaná.* Incipit: *Obvesel se srdce moje, nekvil, neměj žalosti.* Nápěv: *Já dychtím sic již dávný čas.* Místo vydání nevedeno, tiskař neveden, 1761, sign. ST-1660, MZM.
- MGP 37, p. 50. *Píseň nová k Panně Marii Vranovské. Jiná.* Incipit: *Jak žízňivý jelen k vodám s rychlostí pospíchá. Tisíckrát buď pozdravená ó Maria, Maria, milionkrát zvelebená.* Nápěv: *Ach já nešťastný v tom světě, kam se obrátit mám.* Bez nápěvu. Brno, Svobodová, Marie Barbora, sign. 37, p. 50, MGP.
- MZK VK-0000.780, přív. 49 *Píseň nová k Panně Marii Vranovské.* Incipit: *Ztrápený sem a tam běhám.* Nápěv: *K tobě můj Otče přicházím.* Brno, Svoboda Emanuel, 1762, sign. VK-0000.780, přív. 49, MZK.
- MZK VK-0000.085,11 *Píseň nová k Panně Marii Vranovské.* Incipit: *Ztrápený sem a tam běhám.* Nápěv: *K tobě můj Otče přicházím.* Brno, Svoboda Jakub, Maxmilián – dědici, 1745, sign. VK-0000.085,11, MZK.
- KNM KP 7720 *Píseň nová k Panně Marii Vranovské, všem pobožným poutníkům na světlo vydaná.* Incipit: *Pojďte, pojdte sem poutníci, mariánský služebníci.* Nápěv: *Volám, láska, volám, kde jsi.* Kutná Hora, Šleret, Jan František, [1763–70], sign. KP 7720, KNM.
- MZM ST-2295,4 *Píseň všem mariánským ctitelům obzvláště Panně Marii Vranovské, ku zkroušenému zpívání vydaná.* Incipit: *Nastokrát buď pozdravena, milionkrát pochválena, ó Maria, ó Maria.* Bez nápěvu. Chrudim, Pospíšil, Stanislav, [1861–1870], sign. ST-2295,4, MZM.
- MZK VK-0000.475,48 *Písnička nová o blahoslavené Panně Marii Žarošické v markrabství moravském, všem ctitelům ku potěšení na světlo vydaná.* Incipit: *Na stokrát buď pozdravená, na tisíckrát pochválena.* Nápěv: *Zpívá se jako o Dubské Panně Marii.* [Brno], [Svobodová, Marie Barbora], 1740, sign. VK-0000.475,48, MZK.
- Šlez, Josef. *Úplná Cellenská cesta s přílohou. Každodenní pobožnost na sv. pouti do Mariánských Cell, jakož i na jiná poutní místa mariánská.* Brno: Karel Winiker, 1893.
- Talbert, François. *Wranoviae seu Aula Virginis.* Vídeň: Typis Matthaei Rictij, Typographi Academici, 1652.
- Vesele, překrásně já zpívati budu.* Prostějov, zapsal Jan Poláček, zpíval Jan Zbořil, 1954, sign. A 914/103, EÚB.

Literatura:

BERÁNEK 1940: BERÁNEK, Vladimír. *Vranov u Brna. Historie a památky*. Vranov u Brna: Obecní rada, 1940.

DROPOVÁ – KREKOVIČOVÁ 2010: DROPOVÁ, Ľubica – KREKOVIČOVÁ, Eva. *Počúvajte panny, aj vy mládenci... Letákové piesne zo slovenských tlačiarň*. Bratislava: Eterna Press, 2010.

FISKE 2017: FISKE, John. *Jak rozumět populární kultuře*. Praha: Akropolis, 2017.

FUMERTON – KOSEK – HANZELKOVÁ 2022: FUMERTON, Patricia – KOSEK, Pavel – HANZELKOVÁ, Marie (edd.). *Czech Broadside Ballads as Multimedia Text, Art, Song, and Popular Culture, c. 1600–1900*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2022.

IVÁNEK 2017: IVÁNEK, Jakub. Poznámky k vymezení pojmu kramářská píseň (s ohledem na tisky náboženské povahy). *Listy filologické* 140, 2017, č. 1–2, s. 201–230.

HOLUBOVÁ 2014: HOLUBOVÁ, Markéta. Odras kultu Panny Marie Svatohorské v kramářské produkci. In: HOLUBOVÁ, Markéta – SUCHOMELOVÁ, Marcela – ALTOVÁ, Blanka (edd.). *Salve regina: mariánská úcta ve středních Čechách*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2014, s. 59–79.

HOLUBOVÁ – KAFKA – HRDINA – OMELKA – ŘEBOUNOVÁ 2020: HOLUBOVÁ, Markéta – KAFKA, Luboš – HRDINA, Jan – OMELKA, Martin – ŘEBOUNOVÁ, Otakara. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska. IX. Duchovní a hmotné aspekty zbožné peregrinace*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2020.

HORÁK 1961: HORÁK, František. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století: Díl 2., Tisky z let 1501–1800. Část 7. Písmo Písňe–Ř* (1961): Praha: Komise pro knihopisný soupis českých a slovenských tisků.

KOPALOVÁ – HOLUBOVÁ 2008: KOPALOVÁ, Ludmila – HOLUBOVÁ, Markéta. *Katalog kramářských tisků*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2008.

LUDVÍKOVÁ [1997]: LUDVÍKOVÁ, Miroslava. Vranovské poutě. In: LUDVÍKOVÁ, Miroslava (ed.). *Poutní místo Vranov: sborník*. Brno: BOLIT-B Press, [1997], s. 87–96.

MALURA – IVÁNEK 2019: MALURA, Jan – IVÁNEK, Jakub (edd.). *Horo krásná, spanilá! Poutní písňe na Moravě 1600–1850*. Brno: Host, 2019.

MIHOLA 2010: Mihola, Jiří (ed.) *Na cestě do nebeského Jeruzaléma. Poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010.

NORA 1989: NORA, Pierre. Between memory and history: Les Lieux de Mémoire. *Representations*, 1989, no. 26, Special issue: Memory and Counter-Memory, s. 7–24.

ROYT 1993: ROYT, Jan. Proč stojí poutní místa tam, kde stojí (Milostné obrazy 17. a 18. stol.). In: HELLER, Jan et al. *O posvátinu – sborník příspěvků kolokvia pořádaného Křesťanskou akademií Praha a oddělením religionistiky katedry filosofie FF UK ve dnech 26.–27. 10. 1992*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1993, s. 109–113.

SMYČKOVÁ – HÁLEČKOVÁ 2015: SMYČKOVÁ, Kateřina – HÁLEČKOVÁ, Šárka (edd.). *Růže chuti přerokošné: antologie moravských rukopisných kancionálů 17. a 18. století*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2015.

SUŠIL 1860: SUŠIL, František. *Moravské národní písňe s nápěvy do textu vřaděnými*. Brno: K. Winiker, 1860².

Elektronické zdroje:

Špalicek. *Digitální knihovna kramářských tisků* [online]. Knihovna Národního muzea. [Cit. 15. 6. 2021] Dostupné z: <http://www.spalicek.net/>

Seznam zkratek:

KNM – Knihovna Národního muzea
MČR – Muzeum Českého ráje v Turnově
MGP – Muzeum a galerie v Prostějově
MZK – Moravská zemská knihovna
MZM – Moravské zemské muzeum
SVKPK – Státní vědecká knihovna Plzeňského kraje
SM – Slovákcké muzeum Uherské Hradiště
VMO – Vlastivědné muzeum v Olomouci

Marie Hanzelková

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka
Arna Nováka 1
602 00 Brno